

TÂCEDDİN PERVÂNE (d?-ö. 1238) VE TÂCÜ'L-VEZİR KÜLLİYESİ

Zehra ODABAŞI*

Öz

Türkiye Selçuklu sultanlarından I. Alâeddin Keykubad dönemi, Anadolu'da siyasi birliğin sağlandığı, devletin ticari, kültürel ve ekonomik anlamda geliştiği, yaklaşan Moğol tehlikesine karşı tedbirlerin alındığı önemli bir zaman dilimidir. I. Alâeddin Keykubad'ın bu başarısının kaynağı kurmuş olduğu merkezîyetçi devlet politikasının yanında ehil ve tecrübeli emirlerden oluşturduğu idareci kadrodur. Ancak bu emirlerden bazıları sultanın aldığı karar ya da tedbirlerin kendi çıkarlarına uygun olmadığı dönemlerde bizzat devletin kendilerine vermiş olduğu yetkileri suiistimal ederek, bazıları da cebri olarak bu yanlış kararlara uyarak devlet teşkilatında yeni düzenlemeler yapmışlardır. Adı geçen emirlerden biri de Tâceddin Pervâne'dir. Tâceddin Pervâne, I. Alâeddin Keykubad döneminde ilmî ve idari yetkinliği ile öne çıkmış, Konya'da bir vakıf inşa ettirmiş ancak Emîr Sadeddin Köpek'in şahsi hırslarının esiri olmuştur. Bu çalışmada Selçuklu dönemi kaynakları ve Osmanlı dönemi arşiv belgelerine başvurularak Emîr Tâceddin Pervâne'nin hayatı ve vakıf eserleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye Selçukluları, Tâceddin Pervâne, Tâcü'l-Vezir, Vakıf, Emîr

TÂCEDDİN PERVÂNE (B?-D. 1238) AND TÂCÜ'L-VEZİR COMPLEX

Abstract

The period of Sultan Alâeddin Keykubad the First, who were one of the Turkish Seljuk Sultans; was an important time period, which ensured the political union in Anatolia and developed the state commercially, culturally and economically. Also, measures were taken against the approaching Mongolian threat. The success of Alâeddin Keykubad I is based on the centralized state policy which he established as well as the administrative staff composed of competent and experienced emirs. However, some of these emirs have abused the powers given to them by the state during periods when the decisions or measures taken by the sultan were not in their interests, and some

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/Türkiye.
ze.odabasi@hotmail.com
ORCID:0000-0003-1890-4289
Makalenin Gönderilme Tarihi: 01.09.2019
Makalenin Kabul Tarihi: 07.10.2019
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2019
Makalenin Türü: Araştırma

have made new arrangements in the state organization by compelling these wrong decisions. One of those emirs is Tâceddin Pervâne. During the reign of Alâeddin Keykubad I; Tâceddin Pervâne came to the fore with his scientific and administrative competence and built a waqf in Konya, however he became a pawn of Emir Sadeddin Köpek's personal ambitions. In this study, the sources of the Seljuk period and the archival documents of the Ottoman period will be examined and the life and waqf works of Emir Tâceddin Pervâne will be examined.

Keywords

Turkish Seljuks, Tâceddin Pervâne, Tâcü'l-Vezir, Waqf, Emir

1. EMİR TÂCEDDİN PERVÂNE'NİN HAYATI

Asıl adı *Tâceddin Mehmed b. Şerefeddin*¹ olan ve Türkmen kökenli² olduğu kabul edilen Emir Tâceddin Pervâne'nin Türkiye Selçuklu Devleti hizmetine hangi tarihte girdiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak babası Kadı Şerefeddin, I. İzzeddin Keykâvus'un Selçukî Hatun ile evliliği sırasında sultandan büyük bir izzet ve ikram göyerek kıymetli hediyelerle ayrılanmış ve sultanın kendi düğünü sırasında gösterdiği bu cömertlik Erzincan'da büyük etki uyandırmıştır³. Muhtemelen Kadı Şerefeddin'in oğlu Tâceddin Pervâne ve birçok emir de bu maddi ve manevi iltifatlara sahip olmak için Fahreddin Behramşâh'tan ayrılarak Selçuklu Devleti'nin hizmetine girmiştir⁴. Bu durumda Tâceddin Pervâne'nin çocukluk yılları ve eğitim hayatı Erzincan'da başlamış olmalıdır. I. Alâeddin Keykubad'ın⁵ son dönemlerinde "Pervâne"lik⁶ görevi yapan Tâceddin Pervâne, sultanın en nüfuzlu emirlerinden biri olmuş, bu görevini II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde de devam ettirmiştir.

İbn Bîbî, Tâceddin Pervâne'nin nazik, haysiyetli, cömert bir devlet adamı olduğunu, âlimler soyundan geldiğini ve yazısı ile belâğatinin çok iyi ve Arapça başta olmak üzere bütün ilimlere vâkıf olduğunu bildirmiştir⁷. İbn Bîbî'nin onun âlimler soyundan geldiğini ifade etmesi şüphesiz babasının kadılık görevi ile ilgili olmalıdır. Yine İbn Bîbî'nin Tâceddin Pervâne hakkındaki ifadeleri onun iyi bir medrese eğitimi aldığını göstermektedir. Dolayısıyla Tâceddin Pervâne kendi döneminde ilmî ve siyasi itibarı olan önemli emirlerden biridir.

¹ VGMA. 2180, s. 526; Mehmed Önder, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya Turizm Demeği Yay., Ankara 1971, s. 180.

² Babası Kadı Şerefeddin'in geldiği ve Tâceddin Pervâne'nin çocukluk ile gençlik yıllarının geçtiği Mengücek Beyliği'nin sınırları dahilinde olan Erzincan bölgesi, Türkmenleri yoğun olarak yaşadıkları bir bölgedir. Bu nedenle Marco Polo da buradan "Türkmen Ülkesi" olarak söz etmiştir, bk. Marko Polo, *Marko Polo Seyahatnâmesi*, haz. Filiz Dokuman, Tercüman Gazetesi Yay., İstanbul 2000, s. 20.

³ I. İzzeddin Keykâvus, gelin Erzincan'dan Konya'ya getirilince çok memnun olmuş ve Emîr-i Meclis Mübarizeddin Behramşâh'a, gelini getiren Kadı Şerefeddin ile Erzincan beylerine hilatlarla birlikte çeşitli hediyeler vermesini istemiştir. O da sultanın emri gereğince 500 hilat, 700.000 dinar, 100 baş at ve 100 baş deveden oluşan muazzam bir hediye paketini Kadı Şerefeddin'e teslim etmiştir, bk. Salim Koca, *I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK Yay., Ankara 1997, s. 88-89.

⁴ Bu dönemde Erzincan'dan ayrılarak Konya'ya gelen birçok devlet adamı, âlim, mutasavvıf ve şair vardır. Bunlardan biri de Ahmed Eflâkî'nin hocası olan Nizâmeddin Ahmed Erzincanî'dir, bk. Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkbeleri*, Kabalcı Yay., İstanbul 2012, s. 8.

⁵ Emine Uyumaz, *Sultan 1. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, TTK Yay., Ankara Ankara 2003, s.

⁶ G. Herrmann, "Parwanaci", *Elç*, VIII, 276-277; Kesik, Muharrem "Pervane" *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 244; Ali Ekber Dehhuda, *Lûgatnâme-i Dehhuda*, IV, Çabnâme-i Dânişgâh, Tahran 1377, s. 4819.

⁷ İbn Bîbî (el- Hüseyin bin Muhammed bin Ali el- Caferî er- Ruggedî), *el- Evâmîrül-'Alâ'îye fîl- Umûrül-'Alâ'îye*, II, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 28-29.

a. Ailesi

Babası Erzincanlı Kadı Şerefeddin'dir. Döneminde itibarlı devlet adamlarından biri olduğu anlaşılan Kadı Şerefeddin'in⁸ hayatı hakkında kaynaklarda detaylı bilgiler yoktur. Onunla ilgili tek bilgi, sultan ile ona bağlı beylikler arasında elçilik görevi üstlendiğidir. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un, Mengücek Beyi Behram Şah Davud'un kızı Selçukî Hatun ile evlenmesi dönemin önemli olaylarından biridir. Sultan, Selçukî Hatun'a talip olduğunu gönderdiği bir elçi ile bildirdikten belirli bir süre sonra Kadı Şerefeddin, gelinin çeyiz⁹ eşyasının hazır olduğunu bildirmek ve nikah muamelesini yapmak üzere Erzincan Meliki Behram Şah tarafından çok miktarda hediyeyle Selçuklu sultanının huzuruna Sivas'a gönderilmiştir. I. İzzeddin Keykâvus, devlet erkânından Çaşnigir Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Beşâre ve Bahaeddin Kutluca gibi devlet adamlarını Kadı Şerefeddin'i karşılamak için görevlendirmiştir. Emîrlere kadıyı şehre getirerek, büyük bir ziyafet vermiş ve kadı bizzat sultan tarafından ilgiyle ağırlandırılmıştır. Kadı Şerefeddin, sultanın nikah töreninde hazır bulunduktan sonra maiyeti ile Erzincan'a geri dönmüştür¹⁰. Kadı Şerefeddin, Fahreddin Behramşâh'tan sonra oğlu Melik Alâeddin Davudşâh'a da hizmet etmiştir. İbn Bîbî onun Melik Alâeddin'in önemli emîrlere olduğunu belirtmiştir¹¹.

Dönemin kaynaklarından anlaşıldığına göre, Kadı Şerefeddin tasavvufi zümrelerle de yakın ilişki içindedir. Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmânî'nin Menâkıbnâme'sinde birkaç kez kendisinden söz edilmiş ve getirdiği misafirlerle birlikte şeyhin sohbetlerine katıldığı anlatılmıştır¹². Ancak onun, kendi döneminde bir tasavvufi bir gruba dahil olup olmadığı hakkında yeterli bilgi yoktur. Emîr Tâceddin Pervâne'nin babasının siyasi ve ilmî birikiminden faydalandığı ve seçkin bir çevrede yetiştiği anlaşılmaktadır. Ancak Tâceddin Pervâne'nin babası ile ilgili bilgiler bunlarla sınırlıdır.

⁸ İbn Bîbî, Kadı Şerefeddin'i "...Dünya alimlerinin büyüğü, fazılların seçkini, kadıların örneği, imamların başı" olarak tarif etmiştir, bk. İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Alâ'îye fîl-Umûrül-Alâ'îye*, I, s. 194.

⁹ Selçukî Hatunun çeyizi, "mücevher işlemeli başörtülerden, kıymetli taşlarla süslenmiş halhallardan, nefis yüzüklerden, kıymetli küpelelerden, sırmalı paha biçilmez elbiselerden, altın ve gümüş kaplardan, ev eşyaları ve kaselerden, kıymetli kitaplardan, Hoten ve Çin kokularından, ay yüzlü kadın ve erkek kölelerden, altın nallı katırlardan, rüzgar ve şimşek gibi hızlı giden atlardan, yüklenmiş soylu develerden" oluşmakta idi, bk. İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Alâ'îye fîl-Umûrül-Alâ'îye*, I, 194.

¹⁰ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Alâ'îye fîl-Umûrül-Alâ'îye*, I, 195-197. I. İzzeddin Keykâvus ile Selçukî Hatun arasındaki nikahın detayları için bk. İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Alâ'îye fîl-Umûrül-Alâ'îye*, I, 193-198; Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Meliklerin Evlilikleri", *Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler*, II, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 2001, s. 405-408.

¹¹ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Alâ'îye fîl-Umûrül-Alâ'îye*, I, s.366.

¹² Evhadüddin Hamid el-Kirmânî, *Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, haz. Mikail Bayram, Karadeniz Yay., İstanbul 2005, s. 173.

Eflâkî'nin belirttiğine göre Tâceddin Pervâne'nin iki oğlu vardır, ancak Eflâkî onların isimlerini vermemiştir. Türbedeki sanduka kitabesinden bunlardan birinin adının Mahmud olduğu anlaşılmaktadır¹³. Mahmud'un, Celaeddin Kasım Bey (ö. 1337) ve Şeyh Surefî (ö. 1342)¹⁴ adında iki oğlu vardır. Bunlar Karaman Oğulları döneminde Burhaneddin Paşa Musa zamanında vefat etmişlerdir. Tâceddin Pervâne'nin Konya'da kurmuş olduğu ve ailesi tarafından yönetilen külliye vakfı, oğlu Mahmud'un soyundan gelenler tarafından idare edilmiştir. Onun bir de Zeyneddin adında oğlunun olduğu söylense de kaynaklarda hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Eflâkî, Tâceddin Pervâne'nin oğullarının Mevlânâ ailesinin müridi olduklarını yazmıştır¹⁵. Mevlâna ile Tâceddin Pervâne'nin tanışıklığı muhtemelen her ikisinin de Erzincan'da buldukları gençlik yıllarındandır. Bilindiği gibi Bahaeddin Veled ve ailesi Erzincan'da bir süre Fahreddin Behramşah tarafından ağırlanmış ve burada sonradan bir Mevlevîhâne inşa edilmiştir¹⁶. Sonrasında hem Mevlânâ hem de Tâceddin Pervâne'nin yolları Konya'da kesişmiştir.

Vezir Müineddin Süleyman Pervâne, Tâceddin Pervâne'nin oğlunu Konya'ya kadı olarak atamak istediğinde o, üç şartla kadılığı kabul edebileceğini bildirmiştir. Bunlar; rebabı halk arasından kaldırmak, mahkemede mübaşirleri kovmak ve yeni atanan mübaşirlere halktan para talep etmeleri için dolgun maaş verilmesini sağlamaktır. Muineddin Pervâne, rebabı kaldırmak dışındaki şartları kabul edebileceğini bildirmiş, ancak Emîr Tâceddin Pervâne'nin oğlu kadılığa razı olmamıştır¹⁷. Muineddin Süleyman Pervâne ile Tâceddin Pervâne'nin oğlu arasında geçen bu olaydan, ailede kadılık görevine bir vukufiyet olduğu, ilmî bakımdan iyi yetiştikleri ve Kadı Şererefeddin'den itibaren ailenin Selçuklu Devleti'nin hizmetinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak dönemin kaynaklarında isim verilmediğinden hangi oğula kadılık teklif edildiği bilinmemektedir.

b. Selçuklu Devleti'ndeki Görevleri

Emîr Tâceddin Pervâne'nin Selçuklu Devleti'nin hizmetine ne zaman girdiği ve hangi görevle başladığı hakkındaki kaynaklar yetersizdir. Ancak onun I. Alâeddin Keykubad döneminde "Pervâne" olduğu dönemin kay-

¹³ Kitabede "Said-i şehid merhum Mehmed Tac-ı veziri oğlu Mahmud.... oğlu Celaeddin-i Kasım Bey'in vefatı 11 Cemaziyelahir 738, Allah onu mağfiretiyle ertsün" yazılıdır. Löytved, beş satırlık kitabenin üçüncü satırının bir kısmını okuyamamıştır, bk. H. Löytved, *Konia Inschriften der Seldschukischen Bauten*, Berlin 1907, s. 85-86.

¹⁴ Türbedeki kitabesinde "Merhum ve mağfur dedesi Tac-ı Veziri oğlu Mahmud oğlu Şeyh Surefî dünyadan ahirete 20 Ramazan 743 yılında göçtü. Allah onu mağfiretiyle ertsün" yazılıdır, bk. İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2007, s. 495.

¹⁵ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 341.

¹⁶ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 14, 69-70; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953, s. 333.

¹⁷ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 341.

naklarında açıkça belirtilmiştir. Bu görevi üstlenen kişi, devletin en önemli hizmetlerinden biri olan mülk, ikta ve arazi işleriyle ilgili tayin, temlik, tahrir işlerini yapmış, menşur ve beratları hazırlayarak defterleri tutmuş, tevcih edilen ihсанları dağıtmış, ayrıca sultan için istihbarat faaliyetlerini yürütmüştür¹⁸. Dîvân-ı Saltanat üyelerinden biri olan Pervâne, protokolde vezir, nâib-i saltanat, atabeg ve beylerbeyinden sonra gelmektedir. Ancak bu görevi ifa eden devlet adamlarına sultan tarafından siyasi ya da askerî görevler de verilmiştir. Bu nedenle Tâceddin Pervâne I. Alâeddin Keykubad tarafından Anadolu'nun doğu bölgelerinin savunulması ve Diyarbakır'ın fethi gibi birçok askerî seferde de görev almıştır.

Mevlevî kaynaklarında ve arşiv belgelerinde Tâceddin Pervâne'den "vezir" olarak bahsedilmesi, ayrıca kurulmuş olan vakfa da "Tâcü'l-vezir" adının verilmiş olmasının nedeni anlaşılammıştır. Bilindiği kadarıyla kendi döneminde vezirlik yapmamıştır ve I. Alâeddin Keykubad dönemi vezirleri Ziyâeddin Kara Arslan sonrasında da Şemseddin İsfehanî'dir¹⁹. Ancak Türkiye Selçukluları döneminde Celâleddin Karatay, Sadeddin Köpek²⁰ gibi bazı emîrlerin vezirlik unvanını resmen taşımasalar da sultanların yaşlarının küçük olduğu dönemlerde sultan adına devleti yönetmelerinden ve yetkilerinin genişliğinden dolayı vezir olarak anıldıkları olmuştur. Anlaşılan Tâceddin Pervâne için de benzer bir durum söz konusudur ve emîrler arasında itibar edilen ve siyasi yetkinliği olan bir devlet adamıdır.

Tâceddin Pervâne I. Alâeddin Keykubad döneminde hem seferlere katılmış hem de fethedilen bölgelerin tahriri görevini üstlenmiştir. I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatının ilk dönemlerinde el-Cezîre'de ve Anadolu'nun doğu bölgelerinde Eyyûbî melikleri, Türkiye Selçukluları ve Gürcüler'in siyasi hakimiyet kurma mücadeleleri devam ediyordu. 1233 yılına gelindiğinde Artuklular, I. Alâeddin Keykubad ve Harizmli askerlerle ittifak kurarak el-Cezîre'yi yağmalayıp Harran ve Urfa'yı muhasara ettiler. Alâeddin Keykubad da Ahlat'ı kuşattı. Bunun üzerine el-Melikü'l-Kâmil 1234 yılında Dimaşk'a geçti ve yanındaki on altı Eyyûbî meliki ve kardeşi el-Melikü'l-Eşref'le birlikte Anadolu'ya girdi. Ancak Alâeddin Keykubad ve içinde Tâceddin Pervâne, Kemaleddin Kâmyâr Mübarizeddin Çavlı ve Şemseddin Altun Aba gibi emîrlerin bulunduğu ordunun başarılı savunmaları neticesinde Selçuklular Harput Kalesine sığınmak zorunda kalmıştır²¹. Tâceddin

¹⁸ Muharrem Kesik, "Pervâne", s. 244.

¹⁹ İbn Bibi, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fî'l-Umûrî'l-Alâ'îye*, s. 471.

²⁰ Osman Turan, "Sadeddin Köpek", *İA*, X, İstanbul, 1977, s. 32-35.

²¹ İbn Bibi, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fî'l-Umûrî'l-Alâ'îye*, I, s. 437-439; İbnü'l Esîr, *İslâm Tarihi: el-Kâmil fî'l-Tarih Tercümesi*, XII, çev. Ahmet Ağırakça, Bahar Yay., İstanbul 1985, s. 386.

Pervâne bu sefere Niğde askerleriyle birlikte katılarak savaşın kazanılmasını sağlamıştır.

I. Alâeddin Keykubad döneminde Ahlat, Bitlis, Adilcevaz gibi bölgeler emîrî'l-ümerâ Kemaleddin Kâmyâr tarafından fethedildiğinde (1233), bölgenin sayımı ve tahriri için Tâceddin Pervâne görevlendirilmiştir. Sultan; Vezir Ziyâeddin Kara Arslan, Müstevfî Sadeddin Erdebilî ve Pervâne Tâceddin'e bu bölgelere giderek, oranın ihtiyaçlarını karşılamalarını, vergi oranlarını belirlemelerini, kayıp, kaçak ve ölümlerin mülklerini kaleme alarak sonucu kendisine bildirmelerini ve bölgedeki kalelerin onarılmasını istemiştir²².

Bunun üzerine Sahib Ziyaeddin Kara Arslan, Müstevfî Sadeddin ve Tâceddin Pervâne içinde 10 bin asker, hassa köleleri ve kendi *emîrlerinden oluşan kalabalık bir grupta* Ahlat bölgesine giderek burada dîvân kurdular. Kayıpların bütün mal ve mülklerini kayıt altına aldılar, çevreden gelip kendilerine sığınmış olan çiftçi ve köylülere kendi topraklarını iade ettiler. Onlara mal, tohum ve hayvan verdiler. Eskiden verdikleri normal vergileri yeniden tespit edip azalttılar. Bölgenin halkını çiftçilik ve ziraate yönlendirdiler. Kale muhafızlarını çağırarak, onların da gelir ve giderlerini kaydederek yönetim şekillerini kurallara bağladıktan sonra görevlerini tamamlayıp sultana durumu bildirdiler²³. Tâceddin Pervâne ve sultan tarafından görevlendirilen diğer emîrler, bölgeyi imar edip buradaki halkın güvenliğini sağladıktan sonra bölgeye sübaşı olarak tayin edilen Emîr Sinaneddin Kaymaz'ın aracılığı ile Harizmlî Kayır Han ile anlaşma yaparak onu sultan adına itaat altına aldılar.

Tatvan bölgesinde Kayır Han ile bir araya gelen ve ona yurtsuz bir şekilde dolaşmaktansa sultanın itaati altına girmesinin ve onun ordusuna katılmasının kendileri için daha doğru olacağını ve I. Alâeddin Keykubad'ın da böyle arzu ettiğini bildiren Sinaneddin Kaymaz, Kayır Han'ı Selçuklu Devleti'nin itaati altına girmeye ikna etmiştir. Bir gün sonra diğer emîrlerle birlikte Kayır Han ile buluşan Tâceddin Pervâne, ondan bağlılık yeminini tekrar etmesini istemiş ve bunu sağladıktan sonra Erzurum şehri Harizmlîlere tahsis edilmiştir²⁴. Böylece I. Alâeddin Keykubad döneminde doğu bölgelerinin savunulmasında bizzat görev alan Tâceddin Pervâne'nin, sultan adına kurulan diplomatik ilişkilerde de önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

²² İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye*, I, s. 429-431.

²³ İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye*, I, s. 428-429.

²⁴ İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye*, I, s. 428-429.

c. Amid (Diyarbakır) Kuşatması

Amid ve civarının Eyyübî Meliki el-Kâmil tarafından 1232 yılında ele geçirilmesinden sonra²⁵ burayı kesin olarak almak için harekete geçen I. Alâeddin Keykubad, bu sefer için Kemâleddin Kâmyâr'ı görevlendirmiştir.

Melikü'l-ümerâ Kemâleddin Kâmyâr, Amid'in kolay alınacak bir şehir olmadığını, kalesinin çok sağlam ve iyi tahkim edilmiş olduğunu, hiçbir sultanın savaş ve kuşatmayla burayı almaya cesaret edemediğini sultana bildirmiştir. Ona göre Amid şehri ancak üç yıllık bir mücadele ile alınabilirdi. İlk yıl askerlere ve şehrin ekinleri ile hayvanlarına el konulacak, ikinci yıl şehir kuşatma altında tutularak içeri zahire girişi engellenecek, üçüncü yıl da halkın zor durumda kalarak teslim olması sağlanacaktı. Sultan, Kemâleddin Kâmyâr'ın bu görüşlerini kabul etmesine rağmen Amid'in bir an önce fethedilmesini istiyordu, ancak Kamyâr'ın geri durması nedeniyle bu sefer için hemen emir vermedi.

Kemaleddin Kâmyâr'ın geri duruşundan faydalanan ve bu durumu kendisi için bir fırsat olarak gören Tâceddin Pervâne, uygun bir zamanda sultanın huzuruna giderek "...Eğer siz sultanımız bendenize ruhsat ve izin verirseniz, muvazzaif askerler ve muzaffer Harizmlilerle gider altı ay içinde bütün çabamı harcayarak ikbalinizle oranın kalelerini, bağlı yerlerini ve topraklarını ele geçiririm" dedi. Sultan, onun bu isteğini kabul etti. Askerlerin komutanlığını ve orduların başkanlığını ona verdi. Çeşitli milletlerden saltanat dergahının taraftarları ve fedailerini arasına girmiş olan askerleri, cephane, mühimmat ve levazımla donatarak sınırsız hazineyle yola çıkardı. Tâceddin Pervâne bölgeye ulaşınca bütün çabasını Diyarbakır'ı (Amid) kuşatmaya harcadı. Fakat başarılı olamadı. İbn Bibî'nin ifadelerine göre Tâceddin Pervâne, Kemaleddin Kâmyâr'ı kıskandığı ve onunla iktidar mücadelesine girdiği için sultanın teveccühünü kazanmak amacıyla kendisine Amid'in fethi görevinin verilmesini istemişti²⁶. Ayrıca Tâceddin Pervâne'nin bir dönem Erzincan kadılığı yapan Kemâleddin Kâmyâr ile sürekli rekabet halinde olması muhtemelen babasının geçmişteki Erzincan kadılığı görevi ile ilgili idi. I. Alâeddin Keykubad ona istediğini vermiş, ancak sefer başarısızlıkla sonuçlanınca, "...gelecek yıl bizzat kendim oranın kuşatma ve fetih işiyle uğraşayım, o işi uygun düştüğü ve gerektiği gibi sonuçlandırayım" diyerek Amid'in fethi konusundaki tavrını belirtmiştir²⁷. Tâceddin Pervâne'nin, sultanın öldürülmesi hadisesinde yer alması, muhtemelen onun Amid Seferi'nde yaşadığı başarısızlık neticesinde I. Alâeddin Keykubad ile yaşadığı gerginlik yüzündendir.

²⁵ İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbârî Benî Eyyûb*, V, Haz. Haseneyn Muhammed Rebi, Dârü'l-Kutûb ve'l-Vesâikil-Kavmiyye, Kahire 1977, s. 12, 28.

²⁶ İbn Bibî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'iye fi'l-Umûrî'l-Alâ'iye*, I, s. 446-447.

²⁷ İbn Bibî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'iye fi'l-Umûrî'l-Alâ'iye*, I, s. 447.

d. I. Alâeddin Keykubad'ın Zehirlenmesindeki Rolü

Tâceddin Pervâne'nin Kemâleddin Kâmyâr ile aralarındaki iktidar mücadelesinin devamı I. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenerek öldürülmesi hadisesinde görülmektedir. Sultan Alâeddin Keykubad, Eyyûbî melikesi Adile Hatun'dan olan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı 1228 yılında veliaht tayin etmiş, bunu 1237 yılında Kayseri'de Meşhed Ovası'nda Ramazan Bayramı dolayısıyla düzenlediği ve ileri gelen devlet adamları ile yabancı ülke elçilerinin de davetli oldukları şölende ilan ederek resmileştirmiştir²⁸. Ancak sultanın bu girişimi, diğer oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i tahta geçirmek isteyen Üstâdüddâr Lala Cemâleddin Ferruh, Sadeddin Köpek ve Gürcü Oğlu Zahîreddin gibi devlet adamları tarafından kabul görmediğinden I. Alâeddin Keykubad 1237 yılında zehirlenerek öldürülmüştür²⁹. Tâceddin Pervâne, cülus hadisesinde Gıyâseddin Keyhüsrev taraftarları arasında bulunuyordu. Hatta II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışını takip eden olaylar, Şemseddin Altun Aba, Tâceddin Pervâne ve Sadeddin Köpek'in ön planda olduğunu göstermektedir³⁰.

Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasına karşı olan emîrler grubu Emîr Kemâleddin Kâmyâr, Hüsameddin Kaymerî, Kayır Han ile İbn Bîbî'nin "...dışarıdan gelen bazı emirler" dediği kişilerden oluşmaktaydı. Bu emîrler, Gıyâseddin Keyhüsrev tahta çıkarıldığı sırada henüz durumdan habersizlerdi. Tâceddin Pervâne, II. Gıyâseddin Keyhüsrev tahta çıktıktan sonra ona biat etmekte geciken Kemaleddin Kâmyâr'a çok sert davranmış, sonradan itaate gelen Kâmyâr'ı sultanın önüne doğru sürüklemiştir³¹. Sadeddin Köpek bu süreçte II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in sultanlığına ve kendi iktidarına karşı çıkabilecek emîrleri ister yanında olsun isterse de kendisine muhalefet etmiş olsun sırayla ortadan kaldırmıştır³². Devlet kademesinden tasfiye edilen Şemseddin Altun Aba'ya karşı Tâceddin Pervâne ile Sadeddin Köpek'in ortak hareket etmeleri ikisi arasında bir fikir birliği olduğunu göstermektedir. Ancak Tâceddin Pervâne'nin, Sadeddin Köpek'in kendisini de tasfiye

²⁸ Sultan Alâeddin Keykubad, veliaht tayininden önce eşi Adile Sultan'dan olan büyük oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'i bu işe engel olarak gördüğü için hem onun gönlünü almak hem de uzak bir yere göndermek amacıyla ona Erzincan yöresini vermiştir. İbn Bîbî'ye göre, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e Erzincan Hükümdarlığını verip, yanına atabeg tayin ettiği Emîr Mübârizeddin Ertokuş kanalıyla onu Erzincan'da kontrol altında tutmak istemiştir, bk. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l- Umûrî'l-'Alâ'îye*, I, s. 368. Dolayısıyla Tâceddin Pervâne ile II. Gıyâseddin Keyhüsrev arasındaki yakınlığın babasının kadılık yaptığı Erzincan'dan geldiği de söylenebilir.

²⁹ Bu durum, sultanın zehirlenme hadisesinde de bu emîrlerin etkin olduğunu göstermektedir, bk. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l- Umûrî'l-'Alâ'îye*, I, s. 456-457.

³⁰ Sultan Alâeddin Keykubad'ın vefatı açıklanmadan bu durum öncelikle veliahta değil, Gıyâseddin Keyhüsrev'e bildirilmiş, o da kendisine yakın olan Şemseddin Altun Aba, Tâceddin Pervâne, Cemâleddin Ferruh, Sadeddin Köpek ve Gürcü Oğlu Zahîreddin gibi devlet adamlarını yanına davet etmiştir, bk. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l- Umûrî'l-'Alâ'îye*, II, s. 19-20.

³¹ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l- Umûrî'l-'Alâ'îye*, II, s. 21.

³² Sadeddin Köpek, Şemseddin Altun Aba'nın işlemediği suçlarla onu itham ederek ve ona çeşitli iftihar atarak sultanı ikna etmiştir, bk. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'îye fi'l- Umûrî'l-'Alâ'îye*, II, s. 25.

etmesinden korktuğu için onunla birlikte hareket ettiği söylenebilir. Önce Kayır Han, sonra da Şemseddin Altun Aba, Sadeddin Köpek'in tasfiye ettiği devlet adamlarındandır. Sadeddin Köpek, Emîr Şemseddin Altun Aba'nın ortadan kaldırılması için sultanı ikna ettikten sonra bir gün devlet adamlarının Dîvan toplantısında oldukları bir anda Tâceddin Pervâne ile birlikte sultanın huzurundan çıkararak Dîvan'a girmiştir. Parmağında, sultanın kendisine vermiş olduğu ve bu işle görevlendirdiği yüzüğüyle³³ Şemseddin Altun Aba'nın sakalından tutarak onu aşağı çekmiş ve emîr candar'a teslim ederek şehrin dışında öldürülmesini emretmiştir (1230)³⁴. Sadeddin Köpek'in bir sonraki hedefi, kendisiyle birlikte hareket eden ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışını destekleyen Tâceddin Pervâne'dir.

e. Tasfiye Edilmesi ve Öldürülmesi (1238)

Emîr Sadeddin Köpek, sultanın nezdindeki nüfuzunu arttırdıktan sonra elde ettiği gücü, kendi iktidarına karşı gelebilecek emîrlere karşı kullanmıştır. Sadeddin Köpek ile yaptığı ittifaktan ayrılan ve durumun kendi aleyhine geliştiğini fark eden Tâceddin Pervâne, Konya'dan ayrılarak kendi ıktayı olan Ankara'ya çekilmiş ve bu şekilde Sadeddin Köpek'ten korunma yoluna gitmiştir³⁵. Tâceddin Pervâne Ankara'ya gidince sıradan ve seçkin kimseleri başlıklarından ve yardımlarından pay sahibi yapmış, bu sayede halk nezdindeki itibarını korumaya çalışmıştır³⁶. Ancak Sadeddin Köpek, kendi çıkarları için kullandığı Tâceddin Pervâne'nin peşini bırakmamıştır.

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev 1238 yılında Antalya'dan Konya'ya oradan da Kayseri'ye gittikten sonra Sadeddin Köpek'e, kardeşlerinin annesi olan Melike Adile Sultanın Ankara Kalesine gönderilerek burada öldürülmesini emretti³⁷. Kardeşleri³⁸ de Uluborlu Kalesine hapsedilecekti. Emir üzerine Selçuklu meliklerini kaleye hapseden Sadeddin Köpek, gerekli tedbirleri aldıktan sonra Konya'ya doğru hareket etti ve Akşehir'e uğrayarak burada konakladı. Bu sırada muhbirleri kendisine, Tâceddin Pervâne'nin Antalya'dan Ankara'ya dönerken Akşehir'de konakladığını ve burada eski Harput Artuklu Melikine ait bir hanende ile gayrimeşru ilişkide bulundu-

³³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s. 81.

³⁴ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Âlâ'îye fîl-Umûrül-Âlâ'îye*, II, s. 25-26.

³⁵ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Âlâ'îye fîl-Umûrül-Âlâ'îye*, II, s. 26.

³⁶ Selçuklu Devleti'nde ümeranın ıktâ merkezi veya yönetici olduğu şehre gittiğinde halka ve şehrin ileri gelenlerine hediyeler vermesi adettendi ve bu durum kendilerine itaatı sağlamak açısından önemli idi. Ayrıca Tâceddin Pervâne'de, İzzeddin Keykavus'un taraftarlarının çeşitli hediyeler ve toprak ihسانıyla halkı kendisine düşman edebileceği kaygısı da vardı.

³⁷ Melike Adile Sultan yay kırışı ile boğdurularak öldürülmüştür. Çifte Kümbetler adındaki Türbesi, Kayseri yakınlarında Sivas caddesi üzerinde bulunmaktadır. 645/1247 tarihli kitabesinden, naaşının II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra buradaki türbeye nakledildiği anlaşılmaktadır. Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un adının yer almadığı kitabe "...melikin kızı, annesinin Keykavus'un babası tarafından öldürüldüğünü unutmadı..." ifadeleri yer almaktadır, detaylı bilgi için bk. Halil Edhem, *Kayseriyye Şehri*, İstanbul 1334, s. 85-88.

³⁸ İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin Süleyman.

ğunu anlattılar. Bu durumu Tâceddin Pervâne'yi ortadan kaldırmak için fırsat olarak kullanan Sadeddin Köpek, hem olayı teyit etmek hem de delillendirmek üzere şehrin kadı ve imamları ile görüştü. Onlara "*Velinimetinin bir mensubuyla zinada bulunan bir kimseye şeriate göre ne yapmak gerekir?*" diye sorduğunda kadı ve imamların cevabı "*Evlî birinin zinada bulunmasının cezası recmdir*" oldu. Kadılardan aldığı bu fetvayı Konya'da sultana ileten Sadeddin Köpek, "*Eğer siz cihan padişahı, bu suçta göz yumar, ona müsamaha gösterirseniz, bütün kullarımız haddini aşır efendilerinin ve velinimetlerinin evlerine göz dikerler ve edepsizliği ele alırlar. O hareketlerden doğacak kötü ad, siz efendimizden başkasının olmaz*" dedi. Sultan olayın aslını araştırmaya gerek bile duymadan ikna oldu ve Sadeddin Köpek'e, Şemseddin Altun Aba'nın öldürülmesinde olduğu gibi infazına onay anlamında hem yüzüğünü hem de şeriat hükümlerine göre cezalandırıldıktan sonra mal ve mülkünün müsadere edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması konusunda bir ferman verdi³⁹. Sadeddin Köpek, Selçuklu emîrlерinin en kudretlilerinden biri olan Tâceddin Pervâne'ye karşı duyduğu kını ve onu ortadan kaldırma gerekçesini meşru iki sebebe dayandırmıştı. Bunlardan biri, devlet otoritesinin ve toplum ahlâkının korunması, diğeri ise Müslüman-Türk toplumunda geçerli olan şer'î hükümlerin uygulanması idi.

Sultanın yüzüğü ve fermanı ile Kayseri'den harekete geçen Sadeddin Köpek, üç günden kısa bir sürede Ankara'ya ulaştı ve sultan sarayında şehrin ileri gelenlerine, âlimlerine ve emîrlere fermanın içeriğini bildirdi. Tâceddin Pervâne'nin bu durum karşısında emre itaatten başka çaresi kalmamıştı. Sadeddin Köpek onu hapsedti ve kısa sürede mal ve mülklerini tespit edip kayıt altına aldıktan sonra onları müsadere etti ve saltanat hazinesine aktardı. Bundan sonra hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Emîr Tâceddin Pervâne'yi şehrin meydanına götürüp göbeğine kadar toprağa gömdürdü ve halka zorla taşlattırarak öldürttü⁴⁰. Sadeddin Köpek, Tâceddin Pervâne'den boşalan pervânelik görevine vezir Şemseddin İsfehânî'yi tayin etmiştir⁴¹.

2. TÂCÜ'L-VEZİR KÜLLİYESİ

Emîr Tâceddin Pervâne ve ailesi tarafından inşa edilen külliye, Alâaddin Tepesi'nin kuzeyinde Ferhuniye Mahallesi'ndedir. Arşiv kaynaklarından anlaşıldığına göre bu vakıf medrese, mescid, zaviye ve türbeden müteşekkil bir biçimde inşa edilmiştir. Sonradan medresenin dârü'l-hüffâz (?)

³⁹ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye*, II, s. 28.

⁴⁰ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye*, II, s. 28-29.

⁴¹ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye*, II, s. 36.

olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiyesi günümüze ulaşmadığından külliye'nin vâkîfı ve vakfın işleyişi hakkındaki bilgiler eksiktir. Ayrıca türbenin içinde yer alan mezar kitabesindeki bilgiler ile Osmanlı dönemi arşiv kayıtlarında külliye'nin vâkîfı hakkında verilen bilgiler de birbirinden farklıdır. Külliye'nin inşasına I. Alâeddin Keykubad döneminde başlanmış ve Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde 1239 yılında tamamlanmıştır⁴². Türbe içindeki mezar kitabelerinde burada medfun olan Mahmud ve Şeyh Suretî'nin babalarının adı "Mehmed" olarak kaydedilmiştir ki bu kişi Tâceddin Mehmed Pervânenin kendisidir⁴³. Ancak 1556/1557 tarihli Osmanlı dönemi arşiv kaydında "*Medrese-i Tâcüddin Lala ibn-i Seyyid Ahmed bin ümerai's-sultan Gıyâseddin Keyhüsrev bin Alâeddin Keykubad-ı Selçûkiyye, haliye Tâcü'l-Vezir dimekle meşhurdur. Vâkıfın mezarı medrese kurbünde bir kubbe içindedir. Hankâh dahi var imiş, haliya nâ-malum. Vakıfınâme mevcud ve Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev eyyamında bina olunmuş, fî tarih 637*" ifadeleri yer almaktadır ki burada vâkıfın adının "Mehmed" yerine "Ahmed" olarak yanlış yazıldığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca "...vâkıfın mezarı medrese kurbünde bir kubbe içindedir..." ifadesinden türbede Tâceddin Pervâne'nin medfun olduğu düşünülebilir. Bilindiği gibi Tâceddin Pervâne 1238 yılında öldürülerek malları müsadere edilmiştir. Bu durumda cenazesi belirli bir tarihten sonra Ankara'dan Konya'ya taşınmış olmalıdır. Bununla birlikte, bugün Ankaranın Hamamönü semtinde "Tâceddin Sultan" olarak bilinen bir türbe daha vardır. Bu türbenin Tâceddin Pervâne'ye ait olup olmadığı belli değildir. Tâceddin Pervâne'nin mülklerinin müsadere edilerek devlet hazinesine verildiğinden daha önce söz edilmiştir. Ancak onun vakfı kendisinden sonra da külliye'ye vakfedilmiş olan arazi, dükkan ve işletme gelirleri ile 1914 yılına kadar hizmet vermiştir. Bu durum, vakfı idare eden oğlu Mahmud'un babasının mülklerini üzerine almış olma ihtimalini düşündürmektedir. Ancak Selçuklu döneminde vakıf yapıların inşa sürecinin birkaç yıldan daha az olmadığı düşünülürse, Tâceddin Pervâne'nin ölümünden önce külliye'yi inşa ettirmeye başladığı ve buranın oğlu Mahmud tarafından tamamlandığı söylenebilir⁴⁴.

Külliye'nin dahilinde bulunan ve Selçuklu döneminde "Dârü'z-zâkirîn" adı verilen zaviyeye bu dönemde Kutbeddin Haydar'ın⁴⁵ saygın halifelerinin

⁴² "...Konya sancâğında ve nâhiyesinde vakf-ı medrese-i Tâceddin Mahmud bin el-Vezir bin Mehmed ümerâ-i es-Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev bin Alaeddin Keykubâd es-Selçûkî hâliyâ Tâc-ı Vezir..." VGMA, 2180, s. 526.

⁴³ İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 495.

⁴⁴ VGMA 2180, s. 526.

⁴⁵ Kutbeddin Haydar (ö. 1221) kendi adına izafeten kurulan ve Kalenderiyye Tarikatının bir kolu kabul edilen Hayderiyye Tarikatının ilk şeyhidir. Türkmen kökenli olan bu şeyhin özellikle Türkmen gençleri arasında birçok müridi vardı. Eflâkî'nin, Hacı Mübarek Hayderî'nin onun müridi olduğundan söz etmesi, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da onun müridlerine rastlandığını göstermektedir, detaylı bilgi için bk. Fuad Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", *Darülfünun Edebiyat*

den ve Mevlânâ'nın muhiplerinden olan Kalenderiyye meşrepli Hacı Mübarek Hayderî, şeyh olarak tayin edilmiştir. Bu sırada aralarında Mevlânâ'nın da bulunduğu, dönemin bütün bilginlerinin, fakirlerinin, emîrlerinin, ileri gelenlerinin ve Ahîlerin de katıldığı büyük bir posta oturma töreni yapılmıştır⁴⁶. Zaviye irşad faaliyetlerine XVI. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. 1557 yılına ait kayıtlarda zaviyenin yıkılmış olduğu belirtilmiştir ki XVIII. yüzyılın ortalarına kadar buraya zaviyedâr atamasının yapılmaması bu bilgiyi doğrulamaktadır. 1757 yılından itibaren belki de vakfın bir bölümü olan zaviye yeniden inşa edilerek tekrar görevli atamaları yapılmış ve hizmetine devam etmiştir.

1776 yılına ait bir kayıтта külliye içinde vakfiye gereğince bir medrese inşa edildiği ancak daha sonradan buranın sadece zaviye olarak hizmet verdiği ifade edilmiştir⁴⁷. Bununla birlikte külliye 1906 yılına kadar müderris atamaları devam etmiştir⁴⁸. 1706 yılına ait bir başka kayıтта ise daha önce hiç söz edilmemesine rağmen külliye içindeki Dârü'l-hüffâz'a görevli ataması yapıldığı belirtilmiştir⁴⁹. Bu durumda Tâcü'l-Vezir Medresesinin bir dârü'l-hüffâz'a dönüştürüldüğü ve eğitim hizmetine hafız yetiştirerek devam ettiği söylenebilir. Mehmet Önder, dârü'l-hüffâzın 1896 yılında tamamen yıkılmış ve civarındaki kümbetten başka bir parçasının kalmadığını yazmıştır⁵⁰. Müderris Alaiyeli Mustafa Efendi 1906 yılında Evkâf Sandığı'ndan 380 kuruş talep ederek medreseye dört hücre yaptırmıştır⁵¹. Tâcü'l-Vezir külliyesindeki dârü'l-hüffâz'a son müderris ataması 1914 yılında yapılmış ve bu tarihte 22 talebe eğitim görmüştür⁵². Medresenin son müderrisi olan Mustafa Efendi, 1914 yılında yapılan düzenleme ile "Tâcü'l-Vezir Müdüğü"⁵³ unvanını kullanmış ve bu sayede külliye vakıf durumunu korumuştur.

Günümüze sadece türbe ve medresenin giriş ve hücreleri dışında kalan küçük bir kısmı ulaşmıştır. Kümbetin içinde üç tane mezar vardır. Bunlardan biri 1337'de ölen, Tâceddin Pervâne'nin torunu Celâleddin Kasım Bey'indir⁵⁴. Diğeri ise Kasım Bey'den beş yıl sonra 1342'de vefat eden

Fakültesi Mecmuası, S. 4-5-6'dan Ayrı Basım (1338), s. 54. Kutbeddin Haydar'a bağlı olan Hayderîler, İran'da ilk mutasavvıf Şii zümre olarak kabul edilmektedir, bk. Feridun bin Ahmed Sipehsâlâr, *Sipehsâlâr Risalesi*, s. 350.

⁴⁶ Ahmed Effâki, *Ariflerin Menkibeleri*, s. 210.

⁴⁷ VGMA. 2180, s. 526.

⁴⁸ KŞS, II, s. 7.

⁴⁹ HD, 1107, s. 38.

⁵⁰ Mehmet Önder, *Konya Maarifi Tarihi*, Ülkü Basımevi, Konya 1952, s. 25.

⁵¹ KŞS, CXIV, s. 44.

⁵² KVS 1332 H./1330 R., s. 550.

⁵³ VBA, *Maaş ve Vezâif Defteri*, II, s. 52b.

⁵⁴ İ. Tongur, *Eski Eserler Kılavuzu*, Konya 1938, s. 5.

Tâceddin Pervâne'nin diğer torunu Şeyh Suretî'nindir. Üçüncü mezarın kime ait olduğu ve tarihi bilinmemektedir.

a. Tâcü'l-Vezir Vakfının İdaresi

Külliyenin vakfiyesi bulunmadığından Selçuklu döneminde vakfın idaresinin nasıl yapıldığı hakkındaki bilgiler yetersizdir. Ancak Osmanlı dönemi arşiv kayıtlarından buranın bir Ailevî Vakıf olduğu ve Tâceddin Pervâne'nin neslinden gelen kadın ve erkekler tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır⁵⁵. Vakıfta hem mütevellilik hem de müderrislik ailenin tasarrufunda olmuştur⁵⁶. Bu durum, Tâceddin Pervâne'nin neslinden gelenlerin ilmî bakımdan iyi yetiştiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Belirli dönemlerde imamlığın da mütevellinin tasarrufunda olduğu görülmektedir⁵⁷. Müteveli ile birlikte denetleyici sıfatıyla Nâzır, vakfın personeli arasındadır. Tarihî süreç içerisinde vakfın idaresi konusunda hem aile fertleri hem de aileden olmayanların mütevellilik iddiasında buldukları görülmektedir⁵⁸. 1776 yılında Konya'daki Ebu'l-Fazl Camii'nin mütevellisi Seyyid Mehmed, aileden olmadığı halde zaviyedârlık beratı alarak Tâcü'l-Vezir zaviyesine atanmıştır. Ancak külliye'nin mütevellisi Abdullah Halife'nin duruma itiraz edip, zaviyedârlığın da mütevelliliğe meşrut olduğunu ifade etmesinden sonra bu durum mahkeme tarafından düzeltilmiştir⁵⁹. Mütevellinin yaşının küçük olması durumunda Naib bu görevi müteveli adına yerine getirmiştir⁶⁰. Belirli tarihlerde mütevellinin zaviyedârlık görevini de üstlendiği olmuştur⁶¹.

Çeşitli Yüzyıllarda Külliye Vakfının Müteveli ve Nâzırları

	Müteveli	Nâzır
1476	Mehmed oğlu Ali	
1483	Mehmed oğlu Mevlânâ Alâaddin	
1518-20 (?)	Mevlânâ Muslihiddin	
1557	Kamerşah Hatun ⁶²	
1628		

⁵⁵ VGMA. 2180, s. 526; Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Nşr., Ankara 1958, s. 17.

⁵⁶ M. Akif Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyeti'nde Vakıflar-", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1 (2003), s. 153.

⁵⁷ 1642 yılına ait bir kayıta Hafız Ahmed Efendi'nin hem fahri müteveli hem de imam olduğu belirtilmiş (KŞS, VI, s. 168), aynı yıla ait başka bir belgede ise mütevelliliğin İsmail Efendi'nin tasarrufunda olduğu yazılmıştır (KŞS, VI, s. 159). Bu durumda imamlık yapan ve muhtemelen vakıf kurucusunun neslinden olan imam Hafız Efendi'nin mütevelliliği geçici olarak üstlendiği söylenebilir.

⁵⁸ KŞS, LV, s. 329; KŞS, LVIII, s. 197.

⁵⁹ VGMA. 2180, s. 526.

⁶⁰ KŞS, XCVI, s. 84.

⁶¹ VGMA. 2178. 216, s. 460.

⁶² VGMA. 2178. 216, s. 460.

1629		
1630		
1642	Hafız Ahmed Efendi ⁶³	
1644	Mevlûd ⁶⁴	
1659		Mehmed ⁶⁵
1703		Seyyid İsmail ⁶⁶
1705		Ahmed
1741	Molla Ali ile Fatma Hanım ⁶⁷	
1746	Abdullah	
1751		
1757		
1776	Abdullah Halife ⁶⁸	
1786		
1796		
1814	Şeyh Abdurrahman ⁶⁹	
1828		
1844		el-Hac Mehmed
1862		
1876	İyad oğlu Abdullah ⁷⁰	
1906		
1912		
1914		

Tâcû'l-Vezir külliyesi 1239 yılından itibaren vakıf yapılarında küçük değişikliklerle ancak dinî ve ilmî alandaki aslî fonksiyonlarını büyük ölçüde koruyarak ortalama 10 görevli ile 1914 yılına kadar hizmet vermiştir.

b. Külliye Vakfının Gelirleri

Daha önce de belirtildiği gibi Tâceddin Pervâne, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemlerinde devletin toprak sistemi, tahrir ve vergilerini belirleyen en önemli görevi elinde bulundurmıştır. Onun Konya'daki külliyesine vakfettiği akarları bu görevi esnasında elde ettiği söyle-

⁶³ KŞS, VI, s. 168.

⁶⁴ KŞS., VII, s. 81.

⁶⁵ KŞS., X, s. 266.

⁶⁶ HD, 1107, s. 31.

⁶⁷ Vakıf kurucusunun neslinden olup, külliye'nin idaresini müşterek olarak yürüten Molla Ali ile Fatma Hanım arasında vakıf gelirini paylaşma konusunda bir anlaşmazlık olmuş, mahkemeye başvurmalarından sonra vakfa ait olan mahsulün 2/3'ünün Molla Ali'ye, 1/3'ünün de Fatma Hanım'a verilmesine tarafların rıza göstermeleriyle sorun çözülmüştür, bk. KŞS, LV, s. 38.

⁶⁸ VGMA. 2180, s. 526.

⁶⁹ VGMA. 2178. 216, s. 460.

⁷⁰ KŞS, XCVI, s. 84.

nebilir. Dönemin kaynaklarında Ankara'nın da Tâceddin Pervâne'nin iktai olduğu belirtilmiş⁷¹, ancak burada kendisine ait bir vakıf kaydına rastlanmamıştır. Belki de burada bir vakıf kurmaya ömrü yetmemiştir.

Konya'daki külliye, en erken tarihli Osmanlı dönemi arşiv belgelerine "Tâc-ı Vezir Vakfı" olarak kaydedilmiş ve vakfın kurucusunun ailesi tarafından idare edildiği belirtilmiştir. Külliye vakfının gelirlerini büyük ölçüde arazi gelirleri oluşturmakla birlikte, dükkan gibi bina ve değirmen ile buzluk gibi işletme gelirlerine de sahiptir. 1476⁷² tarihli ilk kayda göre vakfın gelirleri arasında birkaç mezra, bir buzluk yeri⁷³ ve bir de değirmen taş⁷⁴ bulunmaktadır. Buzluk yeri ile değirmen taşının yeri belirtilmemiştir. Ayrıca buralardan elde edilen gelirler de yoktur. 1483 yılına ait belgelerde vakfa gelir getiren kalemler aynı olmakla birlikte, gelir miktarları da verilmiştir. 1518-20 yılları aralığına tarihlenen kayıta ise Tâcül-Vezir vakfına gelir getiren yerler ve miktarları detaylı olarak yazılmıştır ki burada önceki yüzyılda belirtilmeyen başka vakıf araziler de vardır⁷⁵. 1518-20 yılında vakfın gelirlerinin toplamı 7.750 akçedir. Aşağıdaki tabloda bu yıla ait gelirin daha az verilmiş olması, değirmenden elde edilen gelirin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. 1736 yılında vakıf arazilerden elde edilen 9.175 kuruş gelire komşu işletmeler tarafından haksız bir müdahalede bulunulmuş ancak mütevellilerin mahkemeye başvurmaları ile sorun çözülmüştür⁷⁶. Vakfın gelirleri XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren bilinmeyen sebeplerle oldukça azalmıştır. 1876 yılında vakfa gelir getiren köyler belirtilmeden külliyesinin gelirinin sadece 232 kuruş olduğu belirtilmiştir⁷⁷. Tâcül-Vezir külliyesine ait son gelir kaydı 1914 tarihlidir, vakıf Selçuklu döneminden XX. yüzyıla kadar kendisine vakfedilmiş olan gelirlerle faaliyetlerine devam etmiştir.

⁷¹ İbn Bîbî, *el-Evâmîrül-Alâ'îye fi'l-Umûrül-Alâ'îye*, II, s. 26.

⁷² Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, s. 17.

⁷³ Selçuklu döneminde kış aylarında buzhanelere toplanan karlar belirli yöntemlerle korunmuş ve sıcak yaz aylarında halka buz olarak ikram edilmiştir. Bunun yanında tıbbi amaçlarla ya da yemekleri bozulmadan saklamak için kar ve buza ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Vakfiye metinlerinde ikram edilmek üzere mutfakta hazırlanan suların buz küpleri ile soğutulduğu hakkında bilgiler vardır. Karın elde edilmesi, taşınması ve saklanması oldukça zahmetli zor olduğundan öncelikle sarayda kullanıldığı, yettiği miktarda da halka ikram edildiği düşünülebilir. Bu uygulama Anadolu'nun birçok şehrinde de görülmektedir, bk. Yusuf Erdoğan, Celal Kırcı, Hasan Şahin, Nabil Nazlıgöl, Talat Sakallı, Ahmet Kamil Cihan, Abdürrahim Güzel, Sabahattin Samur, "Muhammed bin Zekerriya er-Razi Besinler Kitabı (Menafiül-Ağziyeti ve Def-i Madarriha), Razi Kongresi- Bildirileri, Kayseri 1988, s. 42-43; Selçuklu veziri Sahib Ata Fahreddin Ali, Sivas'ta inşa ettirmiş olduğu Darü'z-Ziyafet'in mutfağında ikram edilecek suları soğutmak üzere buz küpleri kullanılmasını istemiş ve Konya'daki vakfında buzhaneler inşa etmiştir, bk. VGMA. Defter No. 592, s. 100-103; Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", Vakıflar Dergisi, Sayı 13, Ankara 1981, s. 38-40.

⁷⁴ Osmanlı döneminde "Resm-i âsiyâb" adı verilen ve genellikle sipahilerin denetimi altında bulunan değirmenlerin geliri burada külliye vakfına tahsis edilmiştir. Bu sayede köylüler ürettikleri hububatı kendi köylerinde ya da kendilerine yakın olan komşu köylerde öğütebilme imkânı bulmuşlardır.

⁷⁵ Seyit Ali Kahraman, *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2009, s. 79-80.

⁷⁶ VGMA. 2178.83, s. 158.

⁷⁷ KŞS, XCVI, s. 84.

Tâcü'l-Vezir Vakfının Gelir Kaynakları

	1476	1483	1518-20 (?)	1557	1736	1742	1876	1914
Medrese bitişiğinde bir bahçe		30 (akçe)	150 (akçe)	100 (kuruş)				
Konya Hatunsaray'da Ayazma (Dekiş) mezarası		360	700	680		öşrün 1/10 ⁷⁸		
Fakih Ahmed Sultan'da tarla ⁷⁹		20	140	140				
Konya'da Varsana nahiyesinde Kızılca Kenise köyü			140	2400				
Sinle köyü sınırında Varsana mezarası		boş	700	800				
Varsana yakınında Yazır mezarası			350	100				
Değirmen taşı 1/4								
Buzluk Yeri		30	100					
Bedesten Çarşısı'nda bir dükkan ⁸⁰		36	350	350				
Dağ yolunda (zemin)			360					
Ahmed Çelebi (zemin)			60					
Kalenderhâne'de zemin			30					
Sille Yolu'nda Derman adlı zemin			150					
Toplam		476 akçe	3.230 akçe	4.470 kuruş	9.175 kuruş		232 kuruş	438 kuruş

c. Vakfın Giderleri

Vakıf eserlerin banileri vakfiyelerinde, vakfın türüne göre giderleri ve miktarlarını belirlemişlerdir. Ancak Tâcü'l-Vezir külliyesinin vakfiyesi günümüze ulaşmadığından Selçuklu döneminde yapılan harcamalar ve bunların miktarı hakkında herhangi bilgi yoktur. Medrese, mescid, zaviye ve türbeden oluşan Tâcü'l-Vezir külliyesinin giderlerini personel ücretleri ile cami ve zaviye için gerekli olan ihtiyaç maddeleri ve öğrenci bursları oluşturmalıdır. Külliyenin devamını sağlayabilmesi için en az 8 görevlinin bu-

⁷⁸ KŞS., LV, s. 243.

⁷⁹ Bu arsa, Fakih Ahmed Sultan vakfının yukarı kısmında yer almaktadır. Ahmed Fakih'in mescid vakfının Selçuklu döneminde Aksaray Kapısı yakınlarında olduğu bilinmektedir, bk. M. Akif Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyeti'nde Vakıflar-I", s. 153.

⁸⁰ Kayıtlarda bu dükkanın Bedestenin ön tarafında bulunduğu kaydedilmiştir, bk. M. Akif Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyeti'nde Vakıflar-I", s. 153.

rada bulunması gerekir. Ancak vakfın gelir miktarına ve ihtiyaca göre personel sayısında artış ya da azalmalar olabilir. Külliye vakfı personeli genellikle idareci sıfatıyla Mütevellî ve Nâzır, zaviyeyi yöneten Zaviyedâr ya da Şeyh, Konya'nın merkezi ve çeşitli köylerindeki mahsul ve kira gelirlerini toplayan Cabi, bu gelirleri kayıt altına alan Kâtip, camideki dinî hizmetlerin yerine getirilmesinden sorumlu olan İmam, Müezzîn, Hatip ve Kur'an-ı Kerîm okumaktan sorumlu olan Cüzhan ile Hafız'dır. Aydınlatma, Kandilci'nin görevidir. Kapı görevlisi olan Bevvâb, zaviyenin temiz tutulmasını da sağlamaktadır. Çeşitli dönemlerde farklılık göstermesine rağmen aşağıdaki tabloda vakıfta hizmet eden görevliler sıralanmış, ancak personel dışındaki genel harcamalar arşiv belgelerinde verilmediğinden burada da eksik kalmıştır.

1518-20 yılına kadar külliye'nin giderleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiş, bu yılda ise medresede öğrenim gören öğrenci sayısı verilmeden öğrencilere 915 akçe burs verildiği belirtilmiştir⁸¹. Müderris maaşı 1628 yılında 40 akçe iken bir yıl sonra 60 akçeye çıkarılmıştır. Dolayısıyla medrese Osmanlı döneminin 60'lı medreseler sınıfındadır. 1659 yılında külliye'de görev yapan Nâzır Mehmed'in ücreti günde 5 akçedir⁸². 1705 yılında Nâzırlık görevine atanan Ahmed, vakfın aynı anda müderrislik ve kâtiplik görevlerini de yerine getirmiştir⁸³. Tâcü'l-Vezir külliyesinin görevlileri bu dönemde Konya'da bulunan diğer vakıflarda da çalışmışlardır. 1705 yılında buranın cabisi olan Mehmed, İplikçi Medresesi vakfında Nâzırlık yapmıştır⁸⁴. 1706 yılına kadar Tâcü'l-Vezir külliyesinde bir dârü'l-hüffâz olduğundan hiçbir kayıta söz edilmemiştir. Ancak bu yılda vakfa cüzhan olarak atanan kişinin dârü'l-hüffâz'da görevlendirildiği belirtilmiştir⁸⁵. Bu durum, külliye'nin içindeki medresenin dârü'l-hüffâza dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Çeşitli Yüzyıllarda Tâcü'l-Vezir Külliyesinde Çalışan Personelin Aldığı Ücretler

	1518-20	1628 (günlük)	1629-30 (günlük)	1659 (günlük)	1703 (günlük)	1705	1706	1750	1757	1844	1912	1914
Öğrenci bursu	915 (akçe)											
Nâzır				5		1 müd				X ⁸⁷		

⁸¹ Seyit Ali Kahraman, *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, Kayseri 2009, s. 80.

⁸² KŞS., X, s. 266.

⁸³ HD, 1107, s. 35.

⁸⁴ HD, 1139, s. 191.

⁸⁵ HD, 1107, s. 38.

				(akçe)		buğday (sene- lik) ⁸⁶						
Müder- ris		40 (ak- çe) ⁸⁸	60 akçe ⁸⁹									50 ku- ruş ⁹⁰
Zavi- yedâr									X ⁹¹			
Duagûy									X			
Ev- radhân									X			
Kâtip					5 akçe ⁹²					X		
Cabi						Yarım akçe (gün- lük) ⁹³				X		
Cûzhan							2 akçe (gün- lük) ⁹⁴					
Gece Bekçisi											X	
Tür- bedâr											X	
Tamir								100 al- tın ⁹⁵				

XVIII. yüzyıl arşiv belgelerinden zaviyenin hizmetlerini hala devam ettirdiği ve buraya görevli atamaları yapıldığı görülmektedir. 1757 yılında külliyenin bir parçası olan zaviyeye hem Zaviyedâr⁹⁶ hem de Duacı ve günlük zikir evradını yerine getirmek üzere Evradhân atanmıştır⁹⁷. 1828 yılından itibaren türbede bir Yasinhân görev yapmaktadır. Bu görevlinin cûzhânın görevini yerine getirdiği söylenebilir⁹⁸. Çünkü 1705 yılından sonra

⁸⁷ 1844 yılında Nâzırlık, Kâtiplik ve Cabilik görevini tek bir kişi yürütmüş, ancak aldığı ücret belirtilmemiştir.

⁸⁶ HD, 1107, s. 31.

⁸⁸ KŞS, XXX, s. 3-4.

⁸⁹ KŞS, XXX, s. 6.

⁹⁰ VBA, *Maaş ve Vezâif Defteri*, II, s. 52b.

⁹¹ 1757 yılında zaviyeye Zaviyedâr, Duagûy ve Evradhân ataması yapılmış, ancak bunların aldıkları ücretler belirtilmemiştir.

⁹² HD, 1107, s. 24.

⁹³ HD, 1139, s. 191.

⁹⁴ HD, 1107, s. 38.

⁹⁵ 1750 yılında yapılan keşifte medresenin 100 altın karşılığında onarılabileceği belirtilmiştir, bk. KŞS, II, s. 7.

⁹⁶ HD, 1111, s. 3.

⁹⁷ HD, 1115, s. 13.

⁹⁸ VGMA. 2178. 216, s. 460.

vakfa cüzhan atanmamıştır. 1844 yılında külliyeeye atanan Nâzır, hem cabilik hem de kâtiplik görevini yerine getirmiştir⁹⁹.

Çeşitli Yüzyıllarda Tâcü'l-Vezir külliyesinde Görev Yapan Personelin Adları

	Mütevelli	Müderris	Nâzır	Zaviyedâr	İmam	Kâtip	Cabi	Cüzhan	Türbedâr	Gece bekçisi
1476	Mehmed oğlu Ali									
1483	Mehmed oğlu Mevlânâ Alâaddin	Mehmed oğlu Mevlânâ Alâaddin								
1518-20 (?)	Mevlânâ Muslihiddin	Mevlânâ Muslihiddin								
1557	Kamerşah Hatun ¹⁰⁰									
1628		Mevlânâ Mehmed Efendi ¹⁰¹								
1629		Mevlânâ Abdülhalim Efendi ¹⁰²								
1630		Mevlânâ Abdürrahim Efendi ¹⁰³								
1642	Hafız Ahmed Efendi ¹⁰⁴				Hafız Ahmed Efendi					
1644	Mevlûd ¹⁰⁵									
1659			Mehmed ¹⁰⁶							
1703			Seyyid İsmail ¹⁰⁷			Mustafa ¹⁰⁸				

⁹⁹ VGMA. 2178. 216.

¹⁰⁰ VGMA. 2178. 216, s. 460.

¹⁰¹ KŞS, XXX, s. 3-4.

¹⁰² KŞS, XXX, s. 6.

¹⁰³ KŞS, XXX, s. 7.

¹⁰⁴ KŞS, VI, s. 168.

¹⁰⁵ KŞS., VII, s. 81.

¹⁰⁶ KŞS., X, s. 266.

¹⁰⁷ HD, 1107, s. 31.

¹⁰⁸ HD, 1107, s. 24.

170 5		Ahmed ¹⁰⁹	Ahmed			Ahmed	Meh- med ¹¹⁰	Musta- fa ¹¹¹		
174 1	Molla Ali ile Fatma Hanım ¹¹²	Seyyid Mustafa ve Ali Efendi ¹¹³								
174 6	Abdullah									
175 1					Ali ¹¹⁴					
175 7				Seyyid Hacı Musta- fa ¹¹⁵						
177 6	Abdullah Halife ¹¹⁶									
178 6		Seyyid Abdülfet- tah ¹¹⁷								
179 6		Seyyid Mazhar ve Seyyid Meh- med ¹¹⁸								
181 4	Şeyh Abdur- rahman ¹¹⁹			Şeyh Abdur- rahman						
182 8		Seyyid Mehmed Naim ve Seyyid Musta- fa ¹²⁰				Hafız Abdul- lah	Hafız Abdul- lah	Hafız Abdul- lah	Hafız Abdul- lah ¹²¹	
184 4			el-Hac Meh- med			el-Hac Meh- med	el-Hac Meh- med			

¹⁰⁹ HD, 1107, s. 35

¹¹⁰ HD, 1139, s. 191.

¹¹¹ HD, 1107, s. 38.

¹¹² Vakıf kurucusunun neslinden olup, külliyeinin idaresini müşterek olarak yürüten Molla Ali ile Fatma Hanım arasında vakıf gelirini paylaşma konusunda bir anlaşmazlık olmuş, mahkemeye başvurularından sonra vakfa ait olan mahsulün 2/3'ünün Molla Ali'ye, 1/3'ünün de Fatma Hanım'a verilmesine tarafların rıza göstermeleriyle sorun çözülmüştür, bk. KŞS, LV, s. 38.

¹¹³ VGMA. 2178. 83, s. 158.

¹¹⁴ HD, 1106, s. 8.

¹¹⁵ HD, 1111, s. 3.

¹¹⁶ VGMA. 2180, s. 526.

¹¹⁷ KŞS, LXIV, s. 117.

¹¹⁸ KŞS, LXVI, s. 122.

¹¹⁹ VGMA. 2178. 216, s. 460.

¹²⁰ VGMA. 2178. 461. 504.

¹²¹ 1828 yılında vakfa türbedâr olarak atanan Hafız Abdullah, vakfın kâtiplik, nezâret ve cabilik görevlerini de üstlenmiştir, VGMA. 2178. 216, s. 460.

186 2		Ali, Abdül- fettah, Osman ¹²²							
187 6	İyad oğlu Abdullah ¹²³			İyad oğlu Abdullah					
190 6		Alaiyeli Mustafa Efendi ¹²⁴							
191 2								Kamil Ve Abdul- lah ¹²⁵	Osman ve Abdul- lah ¹²⁶
191 4		Mustafa Efendi ¹²⁷						Osman Efen- di ¹²⁸	

SONUÇ

Emîr Tâceddin Pervâne, Türkiye Selçuklu döneminde hem devlete yaptığı hizmetlerle hem de ölüm hadisesiyle hafızalarda iz bırakmış mühim bir devlet adamıdır. Buna rağmen onun yetiştiği ve karakteri ile devlet adamlığı vasıflarını belirleyen ilmî, tasavvufî ve siyasi çevre hakkındaki bilgiler oldukça yetersizdir. Ancak babasının Mengücek Beyliği döneminde Erzincan'da kadılık yapmış olması, Tâceddin Pervâne'nin eğitim hayatına, âlimlere, ediplere ve şairlere önem veren ve onları sarayında misafir eden Fahreddin Behramşâh döneminde başladığını ve bu sayede birçok ilmî ortama girme imkânı elde ettiğini göstermektedir. Erzincan aynı zamanda Anadolu'da Türk ve İslâm kültürünün ilk yayıldığı önemli bir Türkmen beldesidir. Bu nedenle Türkmenler tarafından kabul gören Kalenderîlik ve Halvetîlik gibi tasavvufî akımlar burada yaygınlaştırılmıştır ki Tâceddin Pervâne'nin Konya'daki zaviyesinde de bu anlayışın devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Emîr Tâceddin Pervâne üzerinde Erzincan'ın ilmî, tasavvufî ve kültürel etkisi büyük olmakla birlikte, burada kurduğu ilişkiler ve babasından edindiği kadılık tecrübesi onun Konya'ya geldikten sonraki hayatını da etkilemiştir.

Türkiye Selçukluları Devleti, sultanların mutlak otoritelerinin sağlanmadığı ya da yaşlarının küçük ve liyakatsiz olduğu dönemlerde emîrler ve vezirler tarafından idare edilmiş, bu durum devlet mekanizmasında büyük

¹²² KŞS, CXV, s. 44.

¹²³ KŞS, XCVI, s. 84.

¹²⁴ KŞS, II, s. 7.

¹²⁵ VGMA. 2180, s. 117.

¹²⁶ VGMA. 2180, s. 106.

¹²⁷ VBA, *Maaş ve Vezâif Defteri*, II, s. 18b. Mustafa Efendi bu dönemde müderrisliğin yanında Ferhuniye Mescidinin imamlığını da yapmıştır.

¹²⁸ VBA, *Maaş ve Vezâif Defteri*, II, s. 8a. Aynı zamanda Şeyh Sadreddin Camii Müezzini'dir.

sorunlar ortaya çıkarmıştır. Devletin toprak sisteminin işleyişini belirleyen ve yetkili bir devlet adamı olan Emîr Tâceddin Pervâne I. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenmesi hadisesine dâhil olmuş, tarafını yanlış belirlemiş ve büyük bir diplomatik hata yapmıştır. Neticede dolaylı da olsa Sadeddin Köpek'in kararlarına hizmet etmiş ve bu durum Selçuklu Devleti'nin sonunu getirmekle birlikte kendi hayatına mal olmuştur.

I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemlerinde Selçuklu Devleti'ne hizmet eden Tâceddin Pervâne'nin geride bırakmış olduğu en mühim miras, Konya'da inşa ettirmiş olduğu, kendi ailesi tarafından idare edilen külliye'dir. Kurduğu bu vakıf eser 1914 yılına kadar Konya'nın ilmî, dinî ve kültürel hayatına hizmet etmiş ve onun adını yaşatmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2012.
- Bayram, Sadi, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", Vakıflar Dergisi, Sayı 13, Ankara 1981, ss. 31-69.
- Dehhuda, Ali Ekber, Lûgatnâme-i Dehhûda, IV, Çâbnâme-i Dânişgâh, Tahran 1377, 4819.
- Edhem, Halil, Kayseriye Şehri, İstanbul 1334.
- Erdoğan, Yusuf- Kırca, Celal- Şahin, Hasan- Nazlıgöl, Nabil- Sakallı, Talat- Cihan, Ahmet Kamil, Güzel, Abdürrahim- Samur, Sabahattin, "Muhammed bin Zekeriyya er-Razi Besinler Kitabı (Menafîü'l-Ağziyeti ve Def-i Madarriha), Razi Kongresi- Bildirileri, Kayseri 1988, ss. 42-43.
- Erdoğan, M. Akif, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyeti'nde Vakıflar-I", Tarih İncelemeleri Dergisi, XVIII/1 (2003), s. 119-160.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, Mevlana'dan Sonra Mevlevilik, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953.
- HD (Hurûfat Defteri), 1106, s. 8. D, 1111, s. 3. HD, 1107, s. 24, 31, 35, 38. HD, 1111, s. 3. HD, 1139, s. 191. HD, 1115, s. 13.
- Hermann, G. "Parwanaci", Eİ2, (İng.), VIII, 276-277.
- İbn Bîbî (el- Hüseyin bin Muhammed bin Ali el-Caferî er-Rugedî), el- Evâmîrül-'Alâ'ie fi'l- Umûri'l-'Alâ'ie, II, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İbn Vâsıl, Müferricül-'Kürûb fî Ahbâri Benî Eyyûb, V, haz. Hasaneyn Muhammed Rebi, Dârü'l-Kutüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire 1977.
- İbnü'l Esîr, İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi, XII, çev. Ahmet Ağırakça, Bahar Yayınları, İstanbul 1985.
- Kahraman, Seyit Ali, Karaman Vilâyeti Vakıfları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009.
- Kesik, Muharrem, "Pervâne", DİA, XXXIV, İstanbul 2007, ss. 244.
- Koca, Salim, İ. İzzeddin Keykâvus (1211-1220), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- Konyalı, İ. Hakkı, Konya Tarihi, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2007.
- Köprülü, Fuad, "Anadolu'da İslâmiyet (Türk İstilasından Sonra Anadolu Tarihi Diniyesine Bir Nazar ve Bu Tarihin Menbaları)", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, S. 4-5-6'dan Ayrı Basım (1338), s. 54.
- KŞS., (Konya Şer'iyye Sicili), II, s. 7. KŞS., VI, s. 168. KŞS., VII, s. 81. KŞS., X, s. 266. KŞS., XCVI, s. 84. KŞS., LV, s. 38. KŞS., XCVI, s. 84. KŞS., XCVI, s. 84. KŞS., LV, s. 243. KŞS., XXX, s. 3, 4, 6, 7. KŞS., CXIV, s. 44. KŞS., LV, s. 329; KŞS., LVIII, s. 197. KŞS., LXIV, s. 117. KŞS., LXVI, s. 122. KŞS., CXV, s. 44. KŞS., XCVI, s. 84.
- Löytved, H., Konia Inschriften der Seldschukischen Bauten, Berlin 1907.
- Marko Polo, Marko Polo Seyahatnâmesi, haz. Filiz Dokuman, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 2000.

- Mevlânâ Celâleddin, Mektuplar, haz. Abdülbaki Gölpinarlı, İnkılap Yayınları, Ankara 2000.
- Önder, Mehmet, Konya Maarifi Tarihi, Ülkü Basımevi, Konya 1952.
-, Mevlânâ Şehri Konya, Güven Matbaası, Ankara 1971.
- Tongur, İbrahim, Eski Eserler Kılavuzu, Konya 1938.
- Turan, Osman, "Sadeddin Köpek", İA, X, İstanbul, 1977, ss. 32-35.
- Uyumaz, Emine, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Meliklerin Evlilikleri", Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, II, Konya 2001, ss. 405-408.
-, Sultan 1. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi(1220-1237), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Uzluk, Feridun Nafiz, Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi, Vakıflar Umum Müdürlüğü Nşr., Ankara 1958.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- VBA. (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi), Maaş ve Vezâif Defteri, II, s. 8a, 18b, 52b,
- VGMA. (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi) 2178. 216, s. 460. VGMA. 2178. 461. 504. VGMA. 2180, s. 106, 117, 526. VGMA. Defter No. 592, s. 100-103. VGMA. 2178. 83, s. 158.

